

УДК 339.56

О.І. Савицька, аспірант

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», м. Суми, Україна

**АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ****О.И. Савицкая**, аспирант

ГВУЗ «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», г. Сумы, Украина

**АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ****Oksana Savytska**, PhD student

SHEI „Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, Ukraine

**THE ANALYSIS OF EFFICIENCY OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY
OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS**

Міжнародна діяльність завжди мала значний вплив на розвиток країни, що обумовлює актуальність дослідження цієї галузі. Проаналізовано сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності України. Досліджено міжнародну діяльність України протягом 2007–2013 років. Зокрема, проаналізовано динаміку експортно-імпортних операцій та їх географічну структуру. Розглянуто стан товарної структури експорту та імпорту. Показано динаміку прямих інвестицій країни. На основі зазначених даних було розраховано основні показники, що характеризують рівень відкритості вітчизняної економіки та залежності від світового ринку. Виявлено чинники впливу на показники зовнішньоекономічної діяльності України та запропоновано пропозиції для їх усунення.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, міжнародні операції, зовнішньоторговельна діяльність.

Международная деятельность всегда имела значительное влияние на развитие страны, что обуславливает актуальность исследования данной отрасли. Проанализировано современное состояние внешнеэкономической деятельности Украины. Исследовано международную деятельность Украины на протяжении 2007–2013 гг. В частности, проанализирована динамика экспортно-импортных операций и их географическая структура. Рассмотрено состояние товарной структуры экспорта и импорта. Показано динамику прямых инвестиций страны. На основе указанных данных было рассчитано основные показатели, характеризующие уровень открытости отечественной экономики и зависимости от мирового рынка. Выявлены факторы влияния на показатели внешнеэкономической деятельности Украины и предложены предложения по их устранению.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, международные операции, внешне-торговая деятельность.

The international activity always had considerable influence on development of the country that causes relevance of research of this branch. Article is devoted to the analysis of a current state of foreign economic activity of Ukraine. Studied international activities Ukraine during 2007 - 2013 years. In particular, the dynamics of export-import operations and their geographical structure. The state of commodity structure of export and import is considered. Dynamics of direct investments the country. Based on these data, we calculated the main indicators characterizing the degree of openness of the domestic economy and dependence on the world market. Factors of influence on indicators of foreign economic activity of Ukraine are revealed and offers on their elimination are offered.

Key words: foreign trade, export, import, international operations, foreign trade activities.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення Україна переживає важкі часи, що спричинили ослаблення економіки. Це стосується не лише загального стану економіки країни, але і її галузей, зокрема і зовнішньоекономічної діяльності. Імпортно-експортні операції є особливим видом економічної діяльності, тісно пов'язаною з іншими галузями господарської системи країни. Одночасно ЗЕД відіграє важливу роль у всій міжнародній діяльності України. В Україні міжнародні операції завжди були та залишаються пріоритетним напрямом політики держави, що у свою чергу створює підґрунтя для розвитку вигідної торгівлі і сприятливого інвестиційного клімату в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При здійсненні аналізу стану зовнішньоекономічної діяльності України було проаналізовано наукові результати, що викладені у роботах Г.І. Мисик, Р.О. Кулинич, Я.А. Жаліло, К.А. Кононенко, В.М. Яблонський, І.Я. Софіщенко, В.М. Кремень, О.І. Кремень та інших. У цих роботах представлені більшою мірою суб'єктивні оцінки, рекомендації щодо ситуації у зовнішньоекономічній діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, з науково-практичного погляду недостатньо дослідженим залишається сучасний стан міжнародних відносин, що зумовлює необхідність подальшого вивчення обраної тематики.

Мета статті. Метою написання статті є: проведення аналізу розвитку та динаміки стану експортно-імпортних операцій країни; вивчення міжнародних відносин України за допомогою системи показників, які відображають різні сторони зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність має неабиякий вплив на економіку країни. Розглянемо та проаналізуємо реальний стан зовнішньоекономічної діяльності України. Для здійснення такого аналізу потрібно враховувати такі аспекти:

1. Динаміку розвитку імпортно-експортних операцій.
2. Географічну структуру міжнародних операцій.
3. Стан товарної структури зовнішньоекономічної торгівлі.
4. Динаміку прямих інвестицій.
5. Характеристику основних показників зовнішньої торгівлі.

Для ефективного управління зовнішньоекономічними зв'язками та ухвалення економічних і політичних рішень необхідні дані, які комплексно відобразять стан та розвиток зовнішньоекономічної діяльності [1, с. 77]. З метою проведення аналізу зовнішньоекономічної діяльності України пропонуємо переглянути динаміку експортно-імпортних операцій та показників ВВП України з 2007 по 2013 роки (рис. 1) [2; 3].

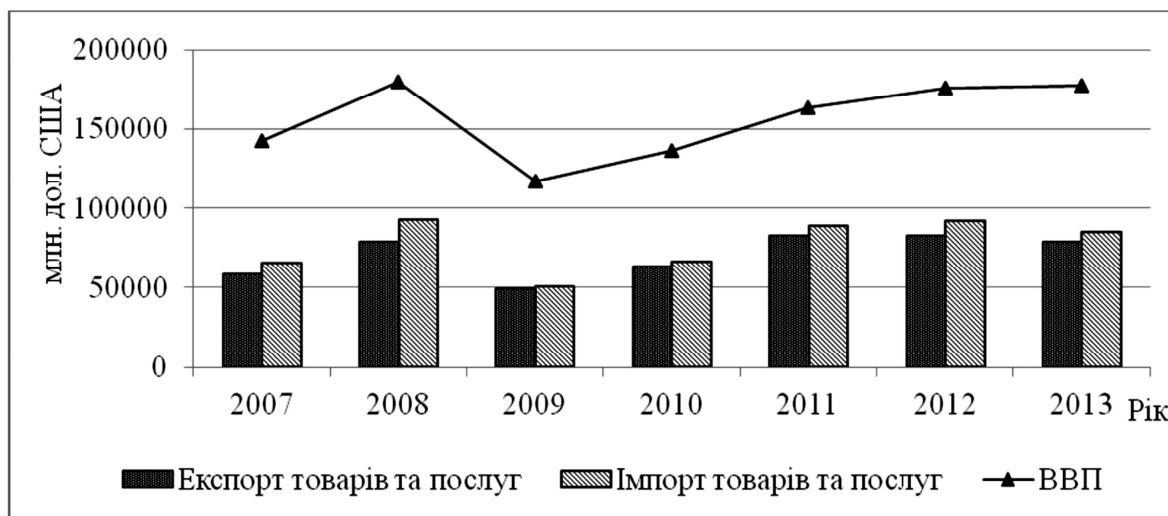

Рис. 1. Динаміка експортно-імпортних операцій товарами та послугами і показника ВВП України

Таким чином, протягом останніх 7 років спостерігається значний спад усіх показників у 2009 році, що пояснюється економічною кризою України 2008–2009 рр. Починаючи з 2010 року експортно-імпорتنі операції набирають обертів та збільшуються. При цьому найвищий темп зростання після кризи спостерігається у 2011 році – на 30,06 % за експортом, на 34,23 % за імпортом та на 21,13 % – ВВП. В інші роки спостерігається дещо повільніше зростання, а у 2013 р. – спад на 5,09 % за експортом та 7,43 % за імпортом, при цьому розмір ВВП країни має майже нульовий приріст.

Причиною отримання таких показників у 2013 році є зміни у співвідношенні основних джерел формування ВВП країни, що пояснюється зменшенням імпорту природного газу майже на 5 млрд м³, що у вартісному вираженні становить майже 2500 млн дол США. Такі зміни спричинили зменшення обсягу запасів матеріальних оборотних коштів майже на 9 млрд грн, що здійснило свій негативний вплив на формування ВВП [4, с. 12].

Більш детально стан міжнародних операцій протягом зазначеного періоду відображено у табл. 1 [2].

Таблиця 1

Обсяги експортно-імпорتنих операцій товарами та послугами за 2007–2013 рр., млн дол США

Показник	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зовнішньоторговельний оборот	123785	170831	99828	129378	171030	173702	162721
Експорт товарів	49248	66954	39703	51431	68394	68810	63312
Імпорт товарів	60670	85535	45436	60740	82608	84658	76964
Сальдо торгівлі товарами	-11422	-18581	-5733	-9309	-14214	-15848	-13652
Експорт послуг	8989	11694	9521	11759	13792	13528	14836
Імпорт послуг	4878	6647	5169	5448	6235	6706	7609
Сальдо торгівлі послугами	4111	5047	4352	6312	7557	6821	7227
Сукупне сальдо торговельного балансу	-7311	-13533	-1381	-2998	-6657	-9027	-6425

У табл. 1 відображені реальні обсяги експортно-імпорتنих операцій України протягом 2007–2013 років. Як бачимо, зовнішньоторговельний оборот щороку збільшується, за винятком кризової ситуації 2009 р., коли темп зростання знизився на 41,66 %. Також скорочення помітне й у 2013 році (на 6,32 %). Переважну більшість зовнішньоторговельного обороту становить імпорт товарів, який щороку займає понад 45 %. При цьому імпорт послуг не перевищує 5 % від загального показника. Експорт товарів у зазначений період близький до 40 % загального обороту, а експорт послуг – до 10 %.

Якщо порівнювати експорт та імпорт товарів, то можемо говорити про наступне. В Україну протягом останніх років завезено та закуплено товарів лише у 2013 році на 13652 млн дол США більше, ніж продано.

Протягом усього досліджуваного періоду Україна мала активний торговельний баланс з продажу послуг та пасивний – з торгівлі товарами. Загалом сукупне сальдо періоду, що аналізується, є пасивним. Так, з 2010 року цей показник поступово збільшувався, а у 2013 знизився на 28,83 % та становив 6425 млн дол США.

Розглянемо географічну структуру міжнародних операцій. Експорт товарів на послуг протягом 2007–2013 років має такий розподіл (рис. 2) [2].

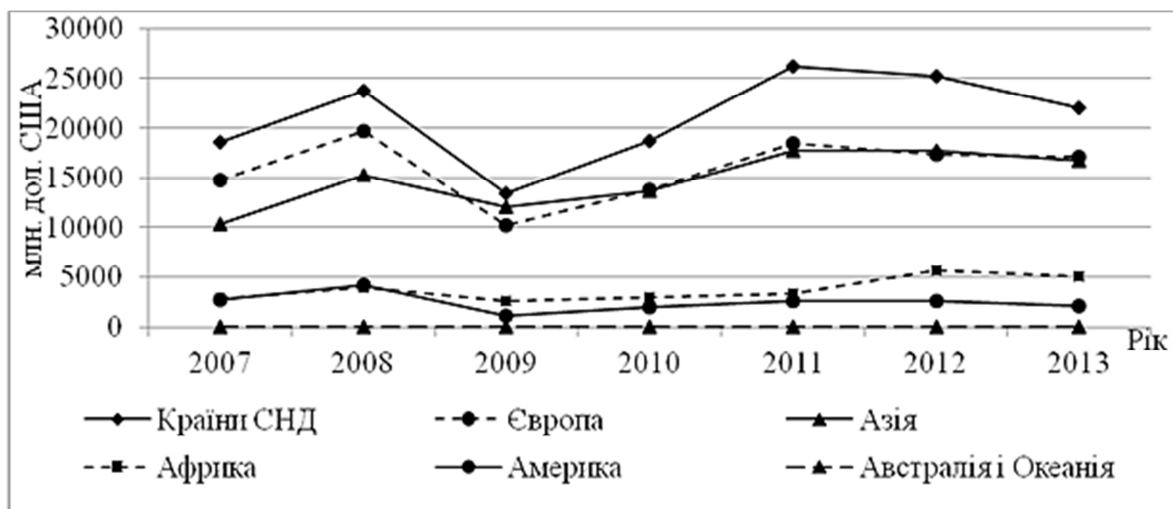

Рис. 2. Географічна структура експорту товарів та послуг України протягом 2007–2013 рр.

З рис. 2 бачимо, що основний експорт українських товарів та послуг здійснюється до країн СНД, Європи та Азії. Протягом 2013 року в експорті товарів та послуг переважали ті ж країни, на які припадало 35,98, 28,20 та 23,43 %. Порівнюючи ці показники з попереднім роком, можемо стверджувати, що експорт товарів та послуг України збільшився лише у країни Європи на 2,73 % від 2012 року. Що стосується інших країн, то всі вони експортували менше товарів та послуг України у 2013 році. Так, до країн СНД було експортовано на 10,27 % менше, ніж за попередній рік, у країни Азії – на 3,66 %, Африки – на 9,53 %, Австралії та Океанії – на 56,90 % та у невизначені країни – на 24,74 %.

Що стосується країн СНД, то значна частка їх експорту припадає на Російську Федерацію – 73,06 %. Наступними за значущістю є Казахстан та Білорусь, у яких частка експорту країн СНД становить 8,05 та 7,50 % відповідно. Наступними в рейтингу є Молдова та Азербайджан – 3,47 та 3,21 % відповідно. При цьому експорт української продукції та послуг у порівнянні з 2012 роком по країнам СНД зріс у Азербайджан, Киргизстан, Молдову та Вірменію – на 11,88, 11,58, 8,84 та 1,30 % відповідно. А показники експорту до Російської Федерації знизились на 10,72 %.

Більш детально розглянемо географічну структуру імпорту товарів та послуг України за 2007–2013 роки (рис. 3) [2].

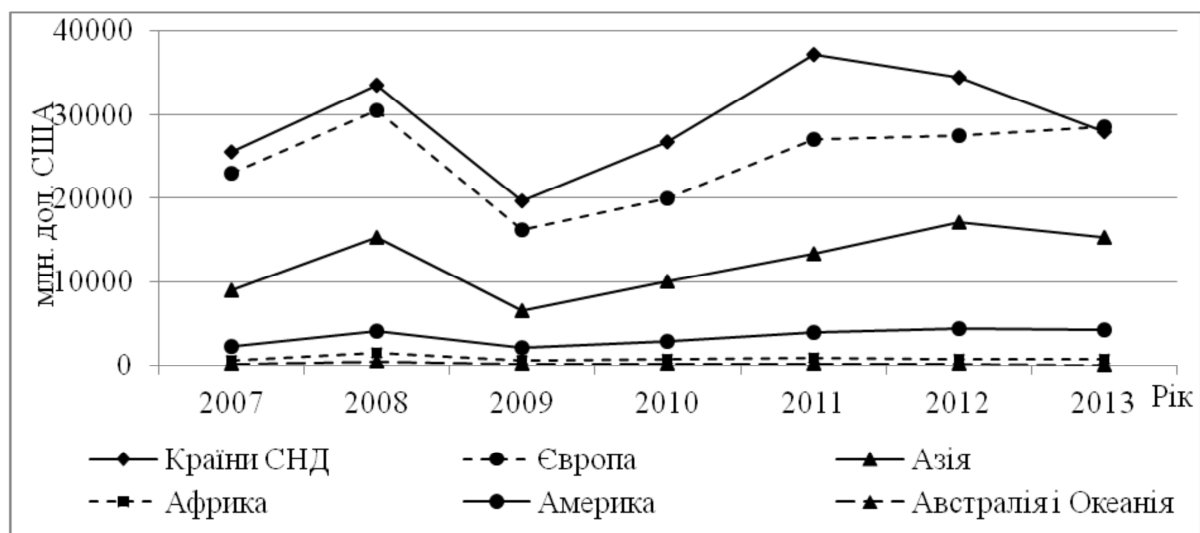

Рис. 3. Географічна структура імпорту товарів та послуг України протягом 2007–2013 рр.

Розглядаючи географічну структуру імпорту товарів та послуг, бачимо, що для України основними імпортерами є країни Європи та СНД. У загальній сумі імпорту протягом 2013 року вони займають 37,97 та 34,79 % відповідно. З Азії імпортується 19,92 % товарів та послуг на кінець 2013 року. У порівнянні з 2012 роком імпорт товарів та послуг зріс з країн Європи на 4,91 %. З інших країн до України було імпортовано меншу кількість товарів та послуг у порівнянні з попереднім роком: з країн СНД імпортовано на 7,60 % менше, з Азії – на 9,94 %, з Африки – на 11,69 %, з Америки – на 0,78 %, з Австралії та Океанії – на 51,59 %.

Аналізуючи питому вагу структури імпорту товарів та послуг з країн Європи, можемо виділити основних лідерів у цій категорії – це Німеччина та Польща. У загальній сумі імпорту з європейських країн протягом 2013 року ці країни становлять 23,03 та 13,20 % відповідно. Наступними країнами, що займають менше 7 % імпорту з Європи, є Велика Британія, Італія, Франція та Угорщина – їх показники становлять 6,84, 6,68, 5,89 та 4,64 % відповідно. Далі від 3 до 4 % імпорту з Європи до України надходить з Ні-

дерланди, Швейцарії, Австрії, Чехії та Литви. Близько 2–3 % становлять такі країни, як Бельгія, Іспанія, Румунія та Словаччина.

Більшу частку експортно-імпорتنих операцій країни становить продаж та придбання товарів. Як імпорт, так і експорт товарів становить більше 40 % загального товарообороту. Отже, доцільно розглянути товарну структуру експорту [2].

Аналізуючи товарну структуру експорту за останні 7 років, можна відзначити, що протягом цього періоду ситуація для України була досить несприятливою через пасивний торговельний баланс. Найбільшу питому вагу в товарному експорті (на кінець 2013 року) займають чорні та кольорові метали та вироби з них і становлять 27,75 %. При цьому у 2007 році ця група становила 42,21 % експорту товарів. На другому місці за даними 2013 року знаходяться продовольчі товари та сировина для їх виробництва, а потім машини, устаткування та транспортні засоби і займають вони 26,89 та 16,30 % відповідно. У порівнянні з 2007 роком ці статті мали інші показники. Так, група продовольчих товарів та сировини становила 12,69 та 16,81 % – машини, устаткування та транспортні засоби.

Аналіз даних з імпорту товарів протягом 2007–2013 років свідчить про те, що основну частку товарного імпорту становлять мінеральні продукти та машини, устаткування та транспортні засоби. У відсотковому вимірі ці групи товарів становлять 29,06 та 23,87 % на кінець 2013 року. У порівнянні з 2007 роком такі групи становили 28,48 та 30,97 % відповідно. Значну частку, а це 15,96 % у 2013 році, займають інші групи товарів. До неї увійшли: полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; текстильні матеріали та текстильні вироби; вироби з каменю, гіпсу, цементу; прилади та апарати оптичні, фотографічні та інші. Всі зазначені статті, що увійшли до іншої групи товарів, у 2004 році становили 14,07 % віз загального імпорту товарів.

Аналіз свідчить про негативне сальдо, яке не перекривається експортом. За групами товарної структури спостерігається позитивне сальдо лише за продовольчими товарами та сировиною для їх виробництва і чорних та кольорових металів та їх виробництва. Усі ж інші товарні групи за останні роки переважно перекривають експорт імпортом. Таке становище для країни має негативний вплив.

Для аналізу зовнішньоекономічної активності потрібно приділити увагу прямим інвестиціям країни (табл. 2) [2].

Таблиця 2

Динаміка прямих інвестицій України за період 2007–2013 рр., млн дол США

Показник	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Прямі іноземні інвестиції в Україну	29489	35616	40053	44806	50334	55297	58157
Прямі інвестиції з України	6196	6203	6226	6868	6900	6483	6575
Баланс	23293	29413	33827	37938	43434	48814	51582

За період, що аналізується, рівень зростання прямих іноземних інвестицій у економіку України зріс на 97,21 %. При цьому найбільш стрімкі темпи зростання цієї статті спостерігаються у 2008 році та становлять 20,78 %. Але з появою економічної кризи помітний значний спад такого приросту. Найнижча динаміка з залучення іноземних інвестицій у 2013 році – 5,17 %. Більша частина всіх надходжень за 2013 рік була здійснена з країн ЄС та становить 78,92 %. Найбільшу частку з цих країн займає Кіпр та Німеччина (31,72 та 11,60 % відповідно).

Що стосується прямих українських інвестицій, то темпи їх зростання значно нижчі, ніж іноземні інвестиції. За період з 2007 по 2013 рік їх темп зростання сягнув 6,12 %, при цьому протягом 2012 року відбулося зниження на 6,04 %. За наведеними даними найбільш значне збільшення прямих інвестицій з України спостерігалось у 2010 році та

становило 10,31 % від попереднього. Значна частка прямих інвестицій надходить до Кіпру та становить 88,50 %.

Невід'ємною частиною аналізу зовнішньоекономічної діяльності країни є розрахунок показників розвитку міжнародної торгівлі. Розраховуємо такі показники: коефіцієнт відкритості економіки, експортна квота, коефіцієнт покриття експорту імпортом, імпортової залежності та експортний потенціал.

Обґрунтуємо доцільність використання цих показників. Для прорахунку ступеня участі України у світовому поділі праці використаємо показник відкритості. Розрахунок експортної квоти покаже здатність держави конкурувати на міжнародному ринку. Зазначений показник залежить від потреби країни в імпорті, бо доходи від експортної діяльності мають перекривати імпорту. Також демонструє рівень залежності вітчизняного виробництва від збуту власних товарів на інших ринках.

Для аналізу міри збалансованості міжнародної торгівлі застосуємо показник покриття експорту імпортом. Ступінь імпортової залежності визначається таким показником – імпортової залежності. Результат його розрахунку вважається допустимий у розмірі не більше 15 %. Інтенсивність міжнародної торгівлі визначається із застосуванням показника експортного потенціалу країни.

Отримані результати та метод розрахунку за даними 2007–2013 років наведені у табл. 3.

Таблиця 3

Показники рівня розвитку та збалансованості міжнародної торгівлі України за 2007–2013 рр.

Показник	Розрахунок	Рік						
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Відкритість економіки, %	(Експорт + Імпорт) / ВВП	86,73	95,23	85,21	94,84	103,50	98,52	89,39
Експортна квота, %	Експорт / ВВП	40,81	43,84	42,02	46,32	49,74	46,70	42,93
Покриття експорту імпортом, %	Експорт / Імпорт	88,85	85,32	97,27	95,47	92,51	90,12	92,40
Імпортна залежність, %	Імпорт / ВВП	45,93	51,39	43,20	48,52	53,77	51,82	46,46
Експортний потенціал країни, дол США	Експорт / Середня чисельність населення	1248	1696	1067	1375	1795	1804	1716
Імпортний потенціал країни, дол США	Імпорт / Середня чисельність населення	1405	1988	1097	1440	1941	2002	1857

Джерело: розраховано автором за [1, с. 85; 2; 5, с. 224].

Показник відкритості економіки свідчить про те, що загальний обсяг зовнішнього товарообігу України з усім світовим співтовариством становить більше 85 % ВВП. А протягом 2011 року навіть перевищив суму ВВП країни на 3,50 %. Експортна квота за обраний період знаходиться у діапазоні від 40 до 47 %, крім 2011 року, коли показник знаходився на рівні 49,74 %. Це означає, що близько 45 % вітчизняних товаровиробників орієнтовані на закордонні ринки збуту.

Показник покриття має значення більше 100 %, якщо експорт переважає над імпортом, тобто при активному сальдо торговельного балансу. У прорахунках обраних років простежується пасивне сальдо, що свідчить про дефіцит торговельного балансу. В основному показник імпортової залежності має досить високе значення від 45 до 53 % за останні роки. Відповідно країна має залежність від імпортних поставок ресурсів та товарів у вітчизняну економіку. Експортний та імпортний потенціал країни становлять

більше 1000 дол США на душу населення. Причому імпорتنний потенціал перевищує експортний. Зокрема, найбільший розрив був у 2008 році на 292 дол США, а найменший – у 2009 році та становив 30 дол США.

Таким чином, проведений аналіз свідчить про те, що у структурі українського експорту значна частка товарів з низьким рівнем переробки (на продукцію чорної металургії, хімічну, мінеральну сировину та сільгоспсировину припадає близько 70 % експорту), що виснажує ресурсну базу країни та робить експорт уразливим до змін у зовнішній кон'юнктурі. У структурі імпорту понад 40 % припадає на енергоносії, що відбиває значну залежність української економіки, у тому числі й експортних галузей – хімічної та металургійної, від зовнішніх джерел постачання енергоносіїв. У таких умовах стратегічна мета України полягає не стільки у нарощуванні обсягів експорту, скільки у підвищенні якості та конкурентоспроможності продукції українських виробників переважно високо-технологічних галузей та зростання в імпорті частки інвестиційних товарів, що дозволить країні знайти свою нішу на закордонних ринках та закріпитися на ній [6, с. 30].

Отже, отримані дані свідчать про відкритість економіки України та її залежність від кон'юнктури міжнародних ринків. Її вразливість до зовнішніх чинників має значний вплив на всі галузі виробництва. При цьому країна має достатній рівень показника експортної квоти, що слугує реальним джерелом для фінансових надходжень та формування ВВП країни.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізовано динаміку та обсяги розвитку імпортно-експортних операцій за період 2007–2013 рр. Досліджено географічну структуру імпорتنних та експортних операцій за 2007–2013 рр. Оцінено стан товарної структури зовнішньоекономічної торгівлі, зокрема її динаміку та питому вагу основних груп товарів та послуг у загальній вартості експорту та імпорту. Проаналізовано динаміку прямих інвестицій країни та проведено розрахунок основних показників зовнішньої торгівлі.

Економічне зростання України залишається дуже вразливим до зовнішньоекономічних чинників. Україні потрібно адаптуватися до умов світового ринку та оптимізувати зовнішньоекономічну діяльність, змінивши структуру експорту та імпорту, розширюючи географічну структуру міжнародних операцій та вирішити проблеми вітчизняних підприємств, що впливають на стан їх технологій та матеріального забезпечення у порівнянні з суб'єктами міжнародного ринку. Вирішення перелічених чинників впливу зумовить успішне включення України у Світове економічне співтовариство.

Список використаних джерел

1. *Кремінь М. В.* Фінансова статистика : навч. посіб. / В. М. Кремінь, О. І. Кремінь. – К. : Центр навчальної літератури, 2014. – 368 с.
2. *Зовнішньоекономічна діяльність* [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. *Експорт и импорт Украины* [Електронний ресурс] // Фінансовий портал Минфин. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/eximp.php>.
4. *Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання* : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.] ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 132 с.
5. *Кулинич Р. О.* Аналіз зовнішньоторговельної діяльності як один із чинників формування обсягу ВВП України / Р. О. Кулинич // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 1. – С. 216–227.
6. *Софіщенко І. Я.* Фінансування зовнішньоторговельної діяльності підприємства : навч. посіб. / І. Я. Софіщенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 138 с.